

До спеціалізованої вченої ради Д.41.086.04
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Одеса-65000, вул. Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидатки юридичних наук, доцентки,
Платонові Євгенії Олегівни
на дисертаційну роботу Боснюк Оксани Павлівни
на тему: «Правові засади видачі, обігу та виконання аграрних
розписок в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 - земельне право; аграрне
право; екологічне право; природоресурсне право**

Обсяг 230 стор.

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Суб'єкти аграрного бізнесу під час провадження виробничо-господарської діяльності з використанням земельних ділянок, трудових ресурсів, відповідних майнових об'єктів, щодня стикаються з проблемами недостатності фінансових і матеріальних ресурсів для організації власного виробництва, зокрема, придбання сільськогосподарської техніки, худоби, пального, насіння, добрив.

В сучасних умовах військових дій, які тривають в Україні традиційні потреби вітчизняного сільського господарства особливо загострюються. Нині сільське господарство - основна галузь, що забезпечує зростання економіки країни, є однією з найбільш постраждалих під час війни. Суттєвими перешкодами та викликами для здійснення сучасної аграрної діяльності є: замінування полів, руйнування підприємств, блокування портів, порушення логістичних зв'язків, втрати посівів та врожаїв тощо. Як слушно відзначає дисертантка, подорожчання паливно-мастильних матеріалів, засобів захисту рослин, насіння, логістичних послуг – ось не повний перелік факторів, які зумовили зростання витрат аграрних товаровиробників протягом 2022 - 2024 років. Доволі потужними зовнішніми факторами впливу на незадовільну

систему фінансового забезпечення сучасного агробізнесу також залишається загальний соціально-економічний спад, тривала дія мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення, обмеженість державної підтримки у сфері спрощення доступу до фінансування.

У цих надскладних умовах важливого значення набуває фінансова підтримка вітчизняних суб'єктів агробізнесу, зокрема наявність доступних кредитних ресурсів. Слід враховувати, що комплексний характер кредитування аграрних товаровиробників, його обумовленість специфікою сільськогосподарського виробництва майже унеможлиблює отримання кредитів середніми та малими суб'єктами агробізнесу. Дійсно, суттєвими проблемами кредитного забезпечення аграрного сектору економіки завжди були: недостатність кредитних ресурсів, висока вартість банківських кредитів, складний механізм їх одержання, брак високовартісної застави у сільськогосподарських товаровиробників.

Обмежене банківське кредитування та нестача власних грошових коштів зумовлюють суб'єктів аграрного господарювання активно використовувати такий альтернативний механізм залучення фінансування, як аграрні розписки. Незважаючи на тривалий час запровадження механізму аграрних розписок в нашій країні, цей інструмент залучення кредитних ресурсів на протязі більше ніж десяти років довів свою дієвість, ефективність та сталість. Разом з цим, суспільні відносини, що виникають в сфері функціонування та обігу аграрних розписок вимагають вчасної адекватної еволюції правового регулювання, що враховує зміну фактичних умов, потреб та проблем кредитування сільськогосподарського виробництва.

Нинішній стан розв'язання відповідних правових проблем залучення фінансування в сільське господарство, з урахуванням специфіки даної сфери господарювання, розширення практики застосування аграрних розписок, накопичення судової практики з розгляду та вирішення спорів щодо аграрних розписок свідчить про нагальну потребу виявлення та аналізу особливостей правового регулювання функціонування та обігу аграрних розписок, а також

формування шляхів удосконалення чинного законодавства у цій сфері та практики його застосування. Тому комплексне дослідження «Правові засади видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні» та здобуті в результаті його проведення наукові досягнення у формі дисертації, є актуальними та корисними і будуть сприяти та безпосередньо впливати на створення сучасної ефективної системи фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, зокрема в сфері функціонування та обігу аграрних розписок. Формулювання теми дисертаційного дослідження є коректним, її обсяг і складність відповідають рівню дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а обраний об'єкт і предмет дослідження відповідають змісту спеціальності 12.00.06 - земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Додатковим підтвердженням актуальності теоретичного та практичного осмислення на рівні дисертаційного дослідження правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок є те, що тема роботи безпосередньо пов'язана з науковими державними програмами щодо реалізації Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», планам науково-дослідницької роботи кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки у рамках діяльності наукової школи Волинського національного університету імені Лесі Українки «Розвиток сільського господарства України в умовах СОТ та ЄС».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Боснюк Оксани Павлівни вміщує в собі низку авторських наукових положень, висновків і рекомендацій, які становлять науковий і практичний інтерес та відповідають існуючим вимогам до наукових робіт такого рівня.

Методологія дослідження представлена різними методами, що застосовувалися відповідно до поставлених завдань та використовуваного матеріалу, зокрема комплекс взаємопов'язаних філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання правових явищ, основу яких становлять закони діалектики. Вміле застосування системного аналізу та синтезу, формально-юридичного, структурно-функціонального, порівняльно-правового, системно-структурного, історико-правового та інших методів наукового пізнання надало змогу сформулювати положення щодо особливостей правового регулювання видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні.

Об'єм джерельної бази дослідження відповідає його меті та завданням, адже авторкою використано велику кількість наукових та інших джерел, кількість яких перевищує 353 найменування. Ці джерела репрезентують національний та зарубіжний науковий і нормотворчий досвід.

Положення дисертації викладені коректно, недвозначно і зрозуміло. Авторка дотримується норм наукового стилю мовлення та академічного етикету, зокрема при доведенні власної точки зору в дискусійних питаннях науки аграрного права. Юридична термінологія, назви нормативно-правових актів вживаються правильно.

Постановка проблеми, мети і завдань, визначення об'єкта і предмета є коректними, відповідають існуючим вимогам. Усе вищенаведене дає змогу констатувати достатню обґрунтованість роботи, її виконання на належному науковому рівні.

Сформована структура дисертації повною мірою відповідає її меті і завданням та дозволяє розцінювати її як цілісну і завершену наукову роботу.

Послідовне вирішення поставлених завдань на основі авторської оцінки різноманітної джерельної бази дали змогу побудувати власні достовірні і обґрунтовані наукові тези, положення, висновки та рекомендації, що заслуговують на подальшу увагу з боку науковців і нормотворчих інституцій.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів. Наукові положення, висновки і рекомендації, вміщені у дисертаційній роботі Боснюк О.П. є достовірними. Достовірність результатів дисертації підтверджується тим, що вони ґрунтуються на ретельному аналізі національного законодавства, міжнародних нормативно-правових актів, всебічній оцінці наукових здобутків щодо правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні.

Досить обґрунтованою і логічною виглядає сама структура дисертації та зміст роботи, у якому охоплені аспекти наукової проблеми: поняття, види та правові особливості аграрних розписок; становлення законодавства про аграрні розписки; розвиток доктринальних засад правового регулювання видачі, виконання та обігу аграрних розписок; законодавчі вимоги до видачі аграрних розписок; правова проблематика обігу аграрних розписок; правові особливості виконання аграрних розписок; правові механізми забезпечення виконання зобов'язання за аграрними розписками: специфічні риси; шляхи удосконалення норм щодо юридичної відповідальності за порушення зобов'язань за аграрними розписками; перспективи реформування законодавства про аграрні розписки. Така структура дисертації дозволила здобувачці наукового ступеня найбільш повно охопити предмет дослідження, сприяла логічного і послідовного виконанню наукового дослідження.

Наукова новизна дисертаційного дослідження О.П. Боснюк обумовлена тим, що вона є першим системним і комплексним дослідженням правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні, у якому обґрунтовуються нові для науки та важливі для практики застосування поняття, положення і висновки, які виносяться на захист.

У числі найвагоміших результатів, що визначають наукову новизну проведеного О.П. Боснюк дисертаційного дослідження, можна визначити наступні.

Важливим доробком у дисертації можна вважати визначення авторкою власних особливостей становлення та розвитку вітчизняного законодавства

про аграрні розписки: а) тривала незмінність положень спеціального закону; б) застосування пілотного проєкту; в) існування загального законодавства, яка врегульовує відносини щодо аграрних розписок; г) значна процедурна складова; д) вагома роль судової практики (стор. 64, 86). У зв'язку з чим були виявлені закономірності еволюції законодавства про аграрні розписки у вигляді наступної періодизації його розвитку: 1) підготовчий (камеральний) етап (2012 – 2014 роки), який характеризувався створенням основних нормативно-правових засад, що фактично не діяли; 2) експериментальний етап (2014 – 2018 роки), який відрізнявся внутрішньою етапністю, втіленням пілотного проєкту, налагодженням організаційних та інституційних умов для функціонування аграрних розписок у правовому полі; 3) етап розвитку (з 2018 року до сьогодні), основними ознаками якого є масштабізація відносин з аграрними розписками, активізація нормотворчих ініціатив, накопичення судової практики (стор. 65, 186).

До суттєвих наукових здобутків авторки слід віднести теоретичні розробки щодо розуміння життєвого циклу аграрної розписки, що представлений такими етапами: 1) формальний (видача аграрної розписки, що складається із чотирьох стадій: підготовка, оформлення, нотаріальне посвідчення та державна реєстрація); 2) пасивного виконання (виробництво сільськогосподарської продукції); 3) активного виконання (безпосереднє виконання грошового або товарного зобов'язання боржника перед кредитором); 4) примусового виконання (факультативний етап, який має місце лише у разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язання за аграрною розпискою) (стор. 75-102, 113).

Слід позитивно оцінити аналіз авторкою (підрозділ 2.2) правових питань обігу аграрних розписок, які є одними з найменш вивчених проблем у сфері правовідносин з аграрними розписками. Авторка вдало надає визначення обігу аграрних розписок як усіх варіантів переходу прав та обов'язків за цими документами, а також характеристику основних юридичних засад обігу аграрних розписок (стор. 112).

На увагу заслуговує розуміння здобувачкою належності виконання зобов'язання за аграрною розпискою, що складається з п'яти елементів: належних предмета, строку, суб'єктів, способу та місця виконання (стор. 115-137); визначення юридичних особливостей застави майбутнього врожаю за аграрними розписками, втілених в предметній специфіці, трансформаційній специфіці та специфіці реалізації прав заставодержателя (стор.139-148, 155); аргументація щодо можливості двох сценаріїв виконавчого провадження за аграрною розпискою: основного (заставного) за умови наявності у боржника предмета застави та альтернативного (беззаставного) в разі відсутності цього предмету (стор.171-177).

Науковий інтерес викликають сформульовані дисертанткою у науковій роботі ідеї щодо реформування законодавства про аграрні розписки в частині обґрунтування низької вірогідності таких нормотворчих перспектив у найближчому майбутньому в зв'язку з прийняттям Закону України «Про аграрні ноти» (стр.184).

Наведені та деякі інші положення достатньою мірою розкрито в основному тексті дослідження та відображено у висновках дисертації.

У цілому можна зробити висновок, що дисертація виконана на належному науково-теоретичному рівні, а вищенаведений перелік позитивних сторін проведеного О.П. Боснюк дослідження не вичерпує всіх наукових положень, висновків, рекомендації, які визначають новизну дисертаційної роботи. За змістом та оформленням дисертаційна робота О.П. Боснюк відповідає вимогам, що ставляться до такого виду робіт. Автореферат дисертації і публікації авторки з достатньою повнотою відображають зміст дисертації.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні теоретичні та практичні положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження викладено в 4 наукових статтях, з яких 3 статті опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 стаття - у зарубіжному

виданні, 4 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

У вищезазначених публікаціях Боснюк О.П. виступає як одноособовий автор, а їхня тематика відповідає темі дисертаційного дослідження.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження. Сформульовані дисертанткою висновки є практично значущими та реалістичними. Запропоновані положення дійсно можуть бути використані і як теоретичні напрацювання, і як практичний матеріал при підготовці змін та доповнень до нормативно-правових актів, у роботі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та судової влади під час регулювання відносин щодо аграрних розписок. Також матеріали дослідження можуть бути використані при підготовці навчальних програм, лекцій, підручників, тестових завдань і дидактичних матеріалів з початкових дисциплін «Аграрне право», «Правове забезпечення агробізнесу», «Господарське право», а також під час проведення усіх видів занять із зазначених дисциплін.

Указані наукові роботи Боснюк О.П. безпосередньо пов'язані із основними завданнями і метою дисертаційного дослідження, що свідчить про належний рівень висвітлення досліджуваних питань.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Відзначаючи теоретичну й практичну значимість рецензованої дисертаційної роботи Боснюк Оксани Павлівни, необхідно звернути увагу і на деякі спірні, недостатньо аргументовані чи неповною мірою досліджені положення, що можуть бути предметом наукової дискусії під час захисту дисертаційного дослідження.

1. В підрозділі 1.2. «Становлення законодавства про аграрні розписки», здобувачкою була виявлена та охарактеризована така особливість розвитку вітчизняного законодавства про аграрні розписки, як *застосування пілотного проекту*. В ньому авторка розглядає п'ятирічний пілотний проект «Аграрні розписки в Україні», який виконувався Міжнародною фінансовою

корпорацією (IFC) в партнерстві зі Швейцарською Конфедерацією з метою системного впровадження аграрних розписок на ринку аграрного фінансування. Разом з цим, вона залишає без уваги аналіз консультативного проекту «Розвиток доступу аграрного сектору України до ринків капіталу» (2021-2024 рр.), спрямованого на модернізацію вітчизняного законодавства в царині аграрних розписок, автоматизацію та цифрову трансформацію у секторі аграрного фінансування. На захисті доречним було б послухати думку авторки щодо ефективності результатів його реалізації.

2. В підрозділі 1.3. роботи (стор. 71), здобувачка зазначає про однозначну потребу віднесення правового регулювання аграрних розписок до правового інституту фінансової діяльності суб'єктів аграрного права як самостійної складової – поряд із правовим регулюванням кредитування сільськогосподарських товаровиробників, агроінвестиційною діяльністю. Зазначене твердження потребує додаткової аргументації з огляду на неоднозначну, невизначену юридичну природу аграрних розписок, внутрішню суперечливу юридичну формулу аграрної розписки - про що наскрізно вказується авторкою в роботі (стр. 33, стр. 37, стр. 65 тощо).

3. Слід погодитись з твердженням здобувачки, висловленим в підрозділі 3.1. роботи (стор. 138), що однією з ключових особливостей юридичної конструкції аграрної розписки є застава як її невід'ємний елемент та найефективніший спосіб забезпечення інтересів сторін в зобов'язанні. Дійсно в складних умовах недоступності іпотечної застави земель сільськогосподарського призначення, спричинених дією мораторію на відчуження таких земель, цілком закономірно актуалізувався такий вид застави за аграрними розписками як майбутній врожай сільськогосподарської продукції. Разом з цим, на даний час землі сільськогосподарського призначення активно включаються до ринкового обігу, вони є надійним, довговічним та привабливим для кредиторів предметом застави. Крім того, пропозиція надання можливості передачі права оренди земель сільськогосподарського призначення в якості забезпечення за аграрними

розписками була покладена, як одна з ключових, в основу законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою створення умов для залучення коштів на агровиробництво» (реєстр. № 9352 від 05 червня 2023 року). Саме тому, виникає запитання про можливість та доцільність використання таких земель у якості предмету застави за аграрними розписками.

4. У підрозділі 3.3. роботи «Перспективи реформування законодавства про аграрні розписки», авторка аналізує певні ключові моменти нового правового механізму кредитування сільськогосподарського виробництва - аграрних нот, запроваджених однойменним законом України, який набере чинності з 1 січня 2025 року. Разом з цим, новітній Закон не поширюється на відносини, що регулюються Законом «Про аграрні розписки». Тобто аграрні ноти стануть альтернативою та будуть співіснувати разом із вже існуючими, традиційними паперовими аграрними розписками. Важливим чинником залишається те, що аграрну ноту не може використовувати одночасно з аграрними розписками той самий боржник щодо того самого предмета застави. Нині наукова спільнота, представники агробізнесу висловлюють занепокоєння, що паралельне існування інституту аграрних розписок як товаророзпорядчих документів та аграрних нот як неемісійного цінного паперу, неминуче призведе до плутанини, помилкового вибору юридичного механізму залучення кредитів, ускладнення практичної реалізації положень чинного законодавства та, як наслідок, негативного впливу на інвестування в аграрний сектор України. Одночасно виникають питання, про майбутню долю традиційного правового механізму вже усталених і перевірених роками аграрних розписок. Чи існує, на думку авторки, загроза їх поступового витіснення новим інструментом аграрних нот?

У цілому, висловлені зауваження запрошують автора до наукової дискусії та подальших наукових розвідок, не применшуючи наукового та практичного значення дослідження, проведеного О.П. Боснюк, та не впливають на його загальну позитивну оцінку.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження **Боснюк Оксани Павлівни** «Правові засади видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні» є комплексною, самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею у вигляді спеціально підготовленого рукопису, який містить науково обґрунтовані теоретичні й практичні висновки, результати, наукові положення із відповідним рівнем новизни і цінності для науки аграрного права. Вважаємо, що дисертація за своєю актуальністю, новизною постановки й вирішення досліджуваних проблем, теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю й обґрунтованістю одержаних результатів відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 та 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року (із наступними змінами), а її авторка **Боснюк Оксана Павлівна** заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.06 - земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право.

**Офіційний опонент,
доцентка кафедри аграрного,
земельного та екологічного права**

**Національного університету
«Одеська юридична академія»,**

кандидатка юридичних наук, доцентка

Євгенія ПЛАТОНОВА

Підпис Євгенії Платонові засвідчую:

Вчений секретар

Національного університету

«Одеська юридична академія»,

доктор юридичних наук, професор

Валентина ДУДЧЕНКО